

ПАРИЧНИ ПОТОЦИ: БЮДЖЕТИРАНЕ, ОТЧИТАНЕ И АНАЛИЗ

Доц. д-р Йорданка Велчева
Дипломиран експерт-счетоводител
Регистриран одитор

Ключови думи:	Резюме
<p><i>Парични потоци</i></p> <p><i>Бюджет</i></p> <p><i>Отчет</i></p> <p><i>Контрол</i></p> <p><i>Анализ</i></p> <p><i>Основна дейност</i></p> <p><i>Инвестиционна дейност</i></p> <p><i>Финансова дейност</i></p> <p><i>Събиране на вземания</i></p> <p><i>Плащане на задължения</i></p> <p><i>Нетен паричен поток</i></p> <p><i>Парична наличност</i></p> <p><i>Абсолютна ликвидност</i></p>	<p><i>В статията е показан опит за прилагане на системен подход при изследването и контрола на паричните потоци в стопанските предприятия. Разработени са симулационни модели за бюджет на паричните потоци, който включва и оперативното му отчитане и актуализиране и бюджетен отчет за паричните потоци. Чрез тези модели може да се обхване по-пълно генерирането и използването на паричните потоци, да се отразят в по-голяма степен конкретните условия у нас, да се покаже мястото им в системата от бюджети, както и връзката между тях и отчета за паричните потоци. Предложени са показатели за разширяване и задълбочаване на анализа на паричните потоци.</i></p>

Управлението на ПП на фирмите и контролът върху ликвидността им в условията на ограничен финансов ресурс придобива все по-голяма значимост.

Отчетът за паричните потоци (ОПП), съставян в съответствие с приложимите счетоводни стандарти (МСС/СС 7), е предназначен основно за потребителите на финансови отчети. От отчетите за ПП те се информират за способността на различните предприятия да генерират и използват парични наличности и парични еквиваленти и получават възможност за оценка на паричните им потоци по отношение на стойност, структура, произход и др. Годишната отчетна информация за ПП обаче може само в ограничена степен да служи за целите на фирменото управление. Предприятията се нуждаят от прогнозна и детайлна информация за движението на ПП в рамките на годината.

Целта на настоящата статия е да се изследват ПП, като се приложи системният подход при бюджетирането, отчитането и анализа им.

За постигане на целта са изпълнени следните **задачи**:

- разгледани са основните *специфични характеристики на ПП* и са направени някои *констатации* относно изследваните публикации по *бюджетирането, отчитането и анализа на ПП*;

- разработен е модел на бюджет за ПП като елемент от бюджетната система на предприятието, в който е включено оперативното отчитане на отделните видове парични постъпления и парични плащания;
- въз основа на модела за бюджет на ПП е разработен модел за бюджетен отчет на ПП в два варианта – статичен и динамичен;
- предложени са показатели за анализ на бюджета за ПП и на бюджетния отчет за ПП.

Видове парични потоци

Паричният поток е процес на вливане или изтичане на парични средства, т.е. движение на финансовия ресурс на предприятието. От тази гледна точка ПП се делят на:

- входящи или положителни ПП (парични постъпления (ППо));
- изходящи или отрицателни ПП (парични плащания (ППл)).

Паричните наличности на предприятието представляват своеобразен резервоар, който се пълни при положителните парични потоци и от който изтичат отрицателните парични потоци (вж. схема 1).

В зависимост от източника (произхода) им ПП се подразделят на:

1. *ПП от основна (оперативна) дейност (ОД)*, т.е. от дейността на предприятието, която не може да се определи като инвестиционна или финансова.

2. *ПП от инвестиционна дейност (ИИ)*, които са свързани основно с нетекущите активи, каквито са: паричните постъпления от продажбата на дълготрайни активи – материални, нематериални и финансови, както и доходите от тях във вид на дивиденди и лихви и др.; паричните плащания за придобиване на дълготрайни активи, включително закупуването на цяло предприятие, както и лихвите, които са свързани със заеми за дълготрайни активи и др. Към ПП от инвестиционна дейност се отнасят и паричните аванси и кредити, получавани от или предоставяни на нефинансови организации.

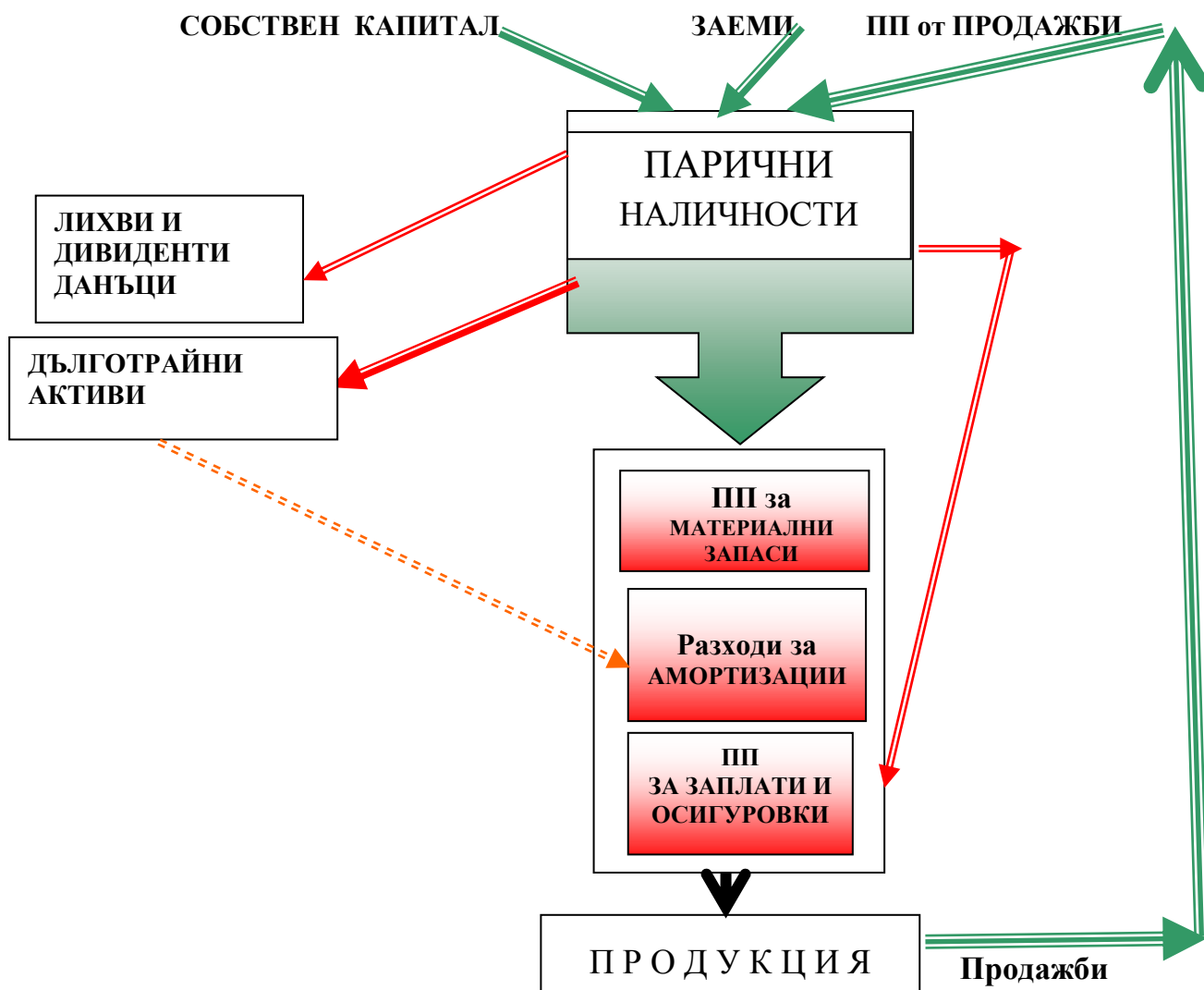
3. *ПП от финансова дейност (ФД)* са свързани със сделки, които водят до промяна в размера и състава на собствения и/или привлечения капитал на предприятието.

Паричните потоци протичат във времето в зависимост от конкретните срокове за извършване на стопанските операции, свързани с продажбите и инкасирането на вземанията от клиентите, възникването и погасяването на задълженията към доставчиците, извършването на инвестиции и освобождаването от нетекущи активи, получаването и изплащането на кредити и т. н. Прогнозирането и контролирането на ПП позволява на предприятието:

- да осигурява своевременно недостигащите му в определени моменти парични средства на възможно по-ниски цени;
- да използва ефективно временно свободните си парични средства;

- да контролира непрекъснато и осигурява необходимата си незабавна и абсолютна ликвидност, което го предпазва от изпадане в ликвидна криза.

Независимо от значимостта на проблема за управление на паричните потоци все още в голяма част от предприятията в България не се обръща необходимото внимание на бюджетирането, оперативното отчитане и анализа на паричните потоци.

Фиг 1. Входящи и изходящи ПП

Публикациите по темата за бюджетиране, отчитането и анализа на паричните потоци са сравнително ограничени. В същото време се предлагат множество програмни продукти и значителен брой публикации за прогнозиране на ПП в интернет пространството.

От анализа на ограничения брой публикации¹, свързани с прогнозирането на ПП, може да се установи следното:

¹ Вж. Йонкова, Б. Управленско счетоводство, Ромина, С., 2006, стр. 223, 335; Хонгрэн, Ч., Дж. Фостер, Ш. Датар. Управленческият учет, Питер, М., 2005, стр. 277; Дончев, Д. Финансов анализ, Софттрейд, С., 2009, стр. 151; Грахам, М. Счетоводство за несчетоводители или основи на счетоводството за мениджъри

- структурирането на прогнозата за ПП (бюджета за ПП) *не е в съответствие* с отчета за ПП (ОПП);
- *не се отразяват* очакваните плащания и постъпления по ДДС, които оказват значително влияние на паричните наличности;
- бюджетът за ПП *не служи за основа за разработване на бюджетен отчет за паричните потоци*, с изключение на публикацията на Грахам Мод;
- моделът на бюджета за ПП *не включва контрол на абсолютната ликвидност*;
- *липсва обвързаност* между анализа на бюджетния отчет за ПП и анализа на отчета за ПП.

Бюджетиране на паричните потоци

Бюджетът на ПП служи за съпоставяне на очакваните парични постъпления с очакваните парични плащания по месеци и установяване на разполагаемия паричен ресурс или недостига на пари за всеки междинен период. Бюджетът за ПП лежи в основата на управлението на паричните средства на предприятието. По-голямата парична наличност изисква да се вземат решения за тяхното рационално използване, а дефицитът на парични средства изисква мерки за тяхното набавяне.

За съставянето на бюджета за ПП, като елемент от бюджетната система на предприятието, се използват основно данни от бюджета за продажбите и бюджета за доставките на материални запаси и услуги. Данни за другите парични плащания от основна дейност се получават от бюджетите за трудовите разходи, непреките производствени и непроизводствените разходи. За ПП от ИИ се използват данни от бюджета за инвестициите, а ПП от ФД се установяват въз основа на бюджета за собствения капитал, даренията (финансиранията), финансовите приходи и разходи (фиг. 2). В зависимост от произхода им ПП, свързани с бюджетните финансови приходи и разходи, могат да бъдат отнесени и към основна или инвестиционна дейност.

Изготвянето на бюджета за ПП включва следните ***процедури***:

а) Определяне на паричните постъпления от продажби и на паричните плащания за доставки;

Основният параметър, въз основа на който се прогнозира паричните постъпления, са бюджетните приходи от продажби (оборота) и установения чрез данни от минали години начин (схема) за събиране на вземанията от продажби, изразена чрез относителния дял на изплащането на фактурите през същия месец, следващия месец и последващите месеци. Това означава, че паричните постъпления от продажбите през текущия месец ще се формират от постъпленията от фактурирана продукция, стоки или услуги преди три или два месеца, преди един месец (през предходния месец) и през текущия месец:

и учащи се, С., Кабри 2004, стр. 201; Велчева, Й. и А. Петков, Прогнозиране на паричния поток и контрол на ликвидността – Русе: СНРБ, сп. 2, 1998 г. и други.

$$ППот = \kappa_{t-3} * O_{t-3} + \kappa_{t-2} * O_{t-2} + \kappa_{t-1} * O_{t-1} + \kappa_t * O_t, \quad (1)$$

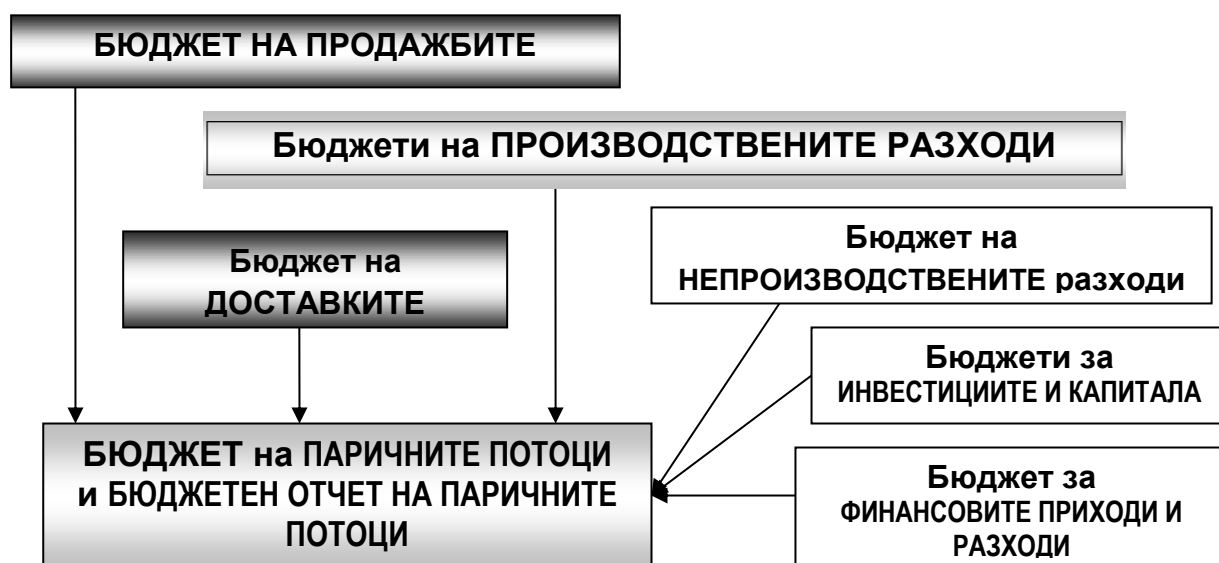
където:

$ППот$ – обем на паричните постъпления от продажби за даден месец (t -ия месец);
 $O_t, O_{t-1}, O_{t-2}, O_{t-3}$, – оборот (обем на продажбите) през дадения (t -ия) месец, предходния ($t-1$), преди два месеца ($t-2$), преди три месеца ($t-3$).

$\kappa_t, \kappa_{t-1}, \kappa_{t-2}, \kappa_{t-3}$ – относителен дял в % за събираемостта на вземанията от фактурираната продукция или услуги през текущия месец (t -ия месец), през предходния ($t-1$) месец, преди два месеца ($t-2$) или преди три месеца ($t-3$)².

(Формула (1) може да бъде модифицирана съобразно конкретните условия на предприятието – да включва повече от три месеца за инкасиране на вземанията, както и % несъбираеми вземания).

От бюджета за доставките се получава информация за доставките на материали и стоки по месеци. Въз основа на фактурираните доставки и схемата за плащанията към доставчиците се определят паричните плащания по месеци. Паричните плащания към доставчиците за текущия месец се формират от плащанията за фактурираните доставки преди три или два месеца, преди един месец (през предходния месец) и през текущия месец:

Фиг. 2 Място и връзки на бюджета за ПП и на бюджетния отчет за ПП в бюджетната система

$$ППлт = d_{t-3} \cdot D_{t-3} + d_{t-2} \cdot D_{t-2} + d_{t-1} \cdot D_{t-1} + d_t \cdot D_t, \quad (2)$$

където:

$ППлт$ – обем на паричните плащания към доставчиците за даден месец (t -тия месец);

² Всяко предприятие следва да установи собствената си схема за инкасиране на вземанията си; възможно е да посочи и процент на несъбираемите си вземания.

$D_t, D_{t-1}, D_{t-2}, D_{t-3}$, – фактурирани доставки през текущия (t -ия) месец, предходния ($t-1$), преди два месеца ($t-2$), преди три месеца ($t-3$).

(Доставките включват стойностно измерените доставки на материали, както и фактурирани доставки на услуги).

$d_t, d_{t-1}, d_{t-2}, d_{t-3}$ – относителен дял в % за плащанията на фактурираните доставки през текущия месец (t -ия месец), през предходния ($t-1$) месец, преди два месеца ($t-2$) или преди три месеца ($t-3$).

(Формула (2) също може да се модифицира съобразно индивидуалната схема, по която предприятието извършва плащанията си към доставчиците.)

б) Определяне на ДДС по продажбите и покупките за месеца;

Начисленият ДДС по продажбите се изчислява на база фактурираните продажби за предходния месец, а ДДС за покупките – на база фактурираните доставки за предходния месец. ДДС за внасяне, респ. за възстановяване, се определя като разлика между събрания ДДС за продажбите и платения ДДС по покупките за съответния месец (приема се, че ДДС по покупките се възстановява през същия месец).

в) Сумиране на паричните постъпления и паричните плащания и определяне на нетният паричен поток (НПП) по видове дейности;

г) Определяне на общия нетен паричен поток от трите вида дейности (ОД, ИД и ФД):

$$ПП_{Общ} = ПП_{Од} + ПП_{Ид} + ПП_{Фд} \quad (3)$$

д) Определяне на очакваната парична наличност за всеки месец като алгебричен сбор от паричната наличност в началото на периода (наличността към края на предходния период) и нетния паричен поток ($ПП_{Общ}$) за периода:

$$ПН_k = ПН_n + ПП_{Общ} \quad (4)$$

Бюджетът на паричните потоци позволява да се прогнозира и контролира абсолютната ликвидност на предприятието, тъй като могат да се съпоставят за всеки месечен период очакваните парични наличности с очакваните краткосрочни плащания, както и да се установят размерът и продължителността на потенциалните дефицити на парични средства и очакваните размери и периоди с временно свободните парични средства.

Ако дефицитът е за кратки периоди от време и е резултат на сезонно увеличение на запасите или сезонно нарастване на вземания, той може да бъде преодолян само чрез удължаване на срока за овърдрафта. При краткосрочни дефицити по други причини би следвало да се търсят възможности за намаляване на запасите, нови условия за кредити, разсрочване или съкращаване на капиталови разходи. За очертаващи се дългосрочни дефицити от парични средства, които се дължат на разрастване на бизнеса, нови инвестиции и увеличени капиталови разходи, инфлационни процеси и др., е необходимо да се вземат решения за увеличаване на дългосрочния капитал. Примерна структура

на бюджета на паричните потоци и отчета за изпълнението му е представена на таблица 1.

Съставянето на електронна таблица по изложения модел (табл. 1) позволява :

- да се изследват варианти на бюджета на ПП при промяна на някои от зададените първоначални стойности (промени в обема на оборота, в средните срокове за събиране на вземанията и изплащане на задълженията, сроковете за изплащане на заплати, видове и размер на инвестициите, кредити и плащанията по тях, застраховки и др.);
- обхваща се и процесът на отчитане на отделните видове парични постъпления и парични плащания, което дава възможност за актуализиране на прогнозата на база отчета (ежемесечно или на по-къси интервали от време);
- позволява оперативно планиране (за следващия и последващите месеци) и непрекъснато следене и контрол на абсолютната ликвидност на предприятието и нейното регулиране;
- отразяват се паричните плащания и паричните задължения съобразно изискванията на приложимите счетоводни стандарти;
- структурата на електронната таблица е в съответствие с ОПП (постъпленията и плащанията са обособени по дейности и са създадени редове за нетния паричен поток от всяка дейност), което позволява разработването на бюджетен отчет на паричните потоци.

Бюджетен отчет на паричните потоци

Предлагат се два вида бюджетен отчет на ПП – статичен и гъвкав:

Статичният бюджетен отчет на ПП се съставя при изграждането на бюджетната система чрез обобщаване на информацията от бюджета за паричните потоци в съответствие със структурата на отчета за паричните потоци. Показателите от бюджета за ПП – за паричните постъпления и паричните плащания, които са дадени по месеци, се обобщават за годината, а паричната наличност в края на годината се определя като алгебричен сбор от паричната наличност в началото на годината и годишният общ нетен паричен поток. Този паричен бюджет не се променя през текущата година и служи за сравнение с ОПП, съставен съгласно приложимите МСС/СС 7 и анализ на отклоненията. Той е полезен за анализиране на годишните ПП, които предприятието е генерирало и използвало и за идентифициране на причините за отклоненията между бюджетните и отчетните ликвидни средства. Може да се установи от коя дейност възникват измененията и на какво се дължат: на несъбрани вземания, увеличени запасите на материали, по-големи задължения, нарастване на инвестициите, ново финансиране и т. н.

Таблица 1

**ПРИМЕРНА СТРУКТУРА
на бюджет на паричните потоци и контрола на изпълнението му**

Показатели		Предх.	Текуща година – по месеци и общо					
		година	I	II	III	---	XII	общо
<u>ПП от ОСНОВНА ДЕЙНОСТ (ОД)</u>								
<u>Постъпления:</u>								
Оборот (фактурирани продажби)	бюджет							
	отчет							
Постъпления от контрагенти	бюджет							
	отчет							
ДДС по продажбите	бюджет							
	отчет							
ДДС за възстановяване	бюджет							
	отчет							
.....								
<u>Плащания:</u>								
<u>Фактурирани доставки</u>	бюджет							
	отчет							
Плащания на доставчиците	бюджет							
	отчет							
Плащания към персонала	бюджет							
	отчет							
ДДС по покупките	бюджет							
	отчет							
ДДС за внасяне	бюджет							
	отчет							
.....								
НЕТЕН ПП от ОД		бюджет						
		отчет						
<u>ПП от ИНВЕСТИЦИОННА ДЕЙНОСТ (ИД)</u>								
Постъпления, свързани с ДА	бюджет							
	отчет							
.....								
Плащания, свързани с ДА	бюджет							
	отчет							
.....								
НЕТЕН ПП ИД		бюджет						
		отчет						
<u>ПП от ФИНАНСОВА ДЕЙНОСТ</u>								
Постъпления от предоставени заеми	бюджет							
	отчет							
.....								
Плащания за получени заеми	бюджет							
	отчет							
.....								
НЕТЕН ПП от ФД		бюджет						
		отчет						
<u>ОБЩ НЕТЕН ПАРИЧЕН ПОТОК</u>		бюджет						
		отчет						
<u>ПАРИЧНА НАЛИЧНОСТ</u>		бюджет						
		отчет						
<u>КОЕФИЦИЕНТ ЗА АБСОЛЮТНА ЛИКВИДНОСТ</u>		бюджет						
		отчет						

Гъвкавият бюджетен отчет на ПП е предназначен за оперативно управление на паричния бюджет и непрекъснат контрол на ликвидността на предприятието (вж. табл. 2).

Този бюджетен отчет следва да се съставя и отчита ежемесечно. Показателите от бюджета за ПП – за паричните постъпления и паричните плащания за съответния месец – бюджет и отчет (изпълнение) се пренасят в бюджетния отчет и се изчисляват показателите за анализ.

В таблица 2 се посочват само абсолютните отклонения в ПП по видове и дейности. В допълнителна колона се изчисляват отклоненията в %.

Анализ на паричните потоци

Анализът на ПП се осъществява с помощта на следните показатели:

1. Показатели за структурата и динамиката на паричните постъпления, паричните плащания и нетните ПП по видове дейности:

1.1. Структурни коефициенти за паричните постъпления ($K^s ПП_{оj}$), които показват относителния дял на j -ия вид парично постъпление в общата сума на паричните постъпления – (ПП_о);

$$K^s ПП_{оj} = \frac{ПП_{оj}}{ПП_{о}} \quad (5)$$

1.2. Структурни коефициенти за паричните плащания ($K^s ПП_{лj}$), които показват относителния дял на j -ия вид парично плащане в общата сума на паричните плащания (ПП_л).

$$K^s ПП_{лj} = \frac{ПП_{лj}}{ПП_{л}} \quad (6)$$

1.3. Структурни коефициенти за нетния ПП ($K^s ПП_j$), които показват относителния дял на j -ия нетен паричен поток в общия нетен паричен поток от всички дейности – (ПП):

$$K^s ПП_j = \frac{ПП_j}{ПП} \quad (7)$$

Таблица 2

**Примерна структура³
на гъвкавия бюджетен отчет на паричните потоци и изпълнението му**

Наименование на паричните потоци	Текущ период - БЮДЖЕТ			Текущ период - ОТЧЕТ			Разлика в ПП
	Постъпления	Плащания	Нетен поток	Постъпления	Плащания	Нетен поток	
а	1	2	3	4	5	6	6
А. Парични потоци от основна дейност							
Парични потоци, свързани с търговски контрагенти							
Парични потоци, свързани с краткосрочни финансови активи, държани за търговски цели							
Парични потоци, свързани с трудови възнаграждения							
Парични потоци, свързани с лихви, комисионни, дивиденди и други подобни							
Парични потоци от положителни и отрицателни валутни курсови разлики							
Платени и възстановени данъци от печалбата							
Плащания при разпределение на печалбата							
Други парични потоци от основна дейност							
<i>Всичко ПП от основна дейност (А)</i>							
Б. Парични потоци от инвестиционна дейност							
Парични потоци, свързани с дълготрайни активи							
Парични потоци, свързани с краткосрочни финансови активи							
Парични потоци, свързани с лихви, комисионни, дивиденди и други подобни							
Парични потоци от бизнес комбинации – придобивания							
Парични потоци от положителни и отрицателни валутни курсови разлики							
Други парични потоци от инвестиционна дейност							
<i>Всичко ПП от инвестиционна дейност (Б)</i>							
В. Парични потоци от финансова дейност							
Парични потоци от емитиране и обратно изкупуване на ценни книжа							
Парични потоци от допълнителни вноски и връщането им на собствениците							
Парични потоци, свързани с получени или предоставени заеми							
Парични потоци от лихви, комисионни, дивиденди и други подобни							
Плащания на задължения по лизингови договори							
Парични потоци от положителни и отрицателни валутни курсови разлики							
Други парични потоци от финансова дейност							
<i>Всичко ПП от финансова дейност (В)</i>							
Г. Изменение на паричните средства през периода (А+Б+В)							
Д. Парични средства в началото на периода							
Е. Парични средства в края на периода							

³ Използвана е структура на отчета съгласно националния СС 7.

1.4. Показателите за динамиката на ПП се определят по дейности – за постъпленията, плащанията и нетния паричен поток, както и за основните видове постъпления и плащания.

Може да се използва следната формула:

$$K^d \text{ ПП}_j = \frac{\text{ПП}_j^o}{\text{ПП}_j^b} \quad (8)$$

Показателят за динамиката на j-ия ПП (парично постъпление, парично плащане или нетен паричен поток от определена дейност или вид) се определя като отношение на стойността му през текущия период – ПП_j^o към стойността му през базовия период ПП_j^b .

Показателите за динамиката на ПП се изчисляват в табл. 2. За определянето на структурните показатели се съставя допълнителна електронна таблица (вж. табл. 3). Данните се пренасят от табл. 2 и се използват формулите за структурните коефициенти, но са превърнати в проценти.

Таблица 3

Показатели за структурата на ПП

ПОКАЗАТЕЛИ	БЮДЖЕТ	%	ОТЧЕТ	%	РАЗЛИКА (в пунктове)
а	1	2	3	4	5
Входящи ПП					
Основна					
Инвестиционна					
Финансова					
Общо					
Изходящи ПП					
Основна					
Инвестиционна					
Финансоова					
Общо					
Нетен ПП					
Основна					
Инвестиционна					
Финансоова					
Общо					

II. Показатели за ПП, използвани за оценка на финансовото състояние

2.1. Ликвидност на ПП

$$L_{\text{ПП}} = \frac{\text{ПН} + \text{ПП}_{\text{ОД}}}{\text{КЗ}} \quad (9)$$

С този показател се измерва краткосрочната платежоспособност. За изчисляването се използва информацията за паричните наличности (ПН) и ПП от основна дейност (ППОД).

Той е разновидност на коефициента за абсолютната ликвидност (КАЛ) с тази разлика, че при определянето на абсолютната ликвидност се взема предвид общият нетен ПП.

2.2. Рентабилност на ПП или норма на ПП

$$R_{ПП} = \frac{ПП_{од}}{ПРИХОДИ} \cdot 100 \quad (10)$$

Изразява способността на предприятието да превърне приходите от продажби в пари или изразява парите, получени от всеки 100 лева продажби. Може да се изчисли и като се вземат предвид положителните парични потоци от основна и инвестиционна дейност.

2.3. Възвръщаемост на ПП

$$B_{ПП} = \frac{ПП_{од}}{АКТИВИ} \cdot 100 \quad (11)$$

Показва способността на предприятието да генерира парични средства от използваните активи, т.е. колко пари се създават от 100 лева активи.

2.3. Потенциал за самофинансиране

$$C\Phi = \frac{ИНВЕСТИЦИИ}{ПП_{од}} \quad (12)$$

Измерва до каква степен предприятието може да покрие придобиването на инвестиции със собствени средства.

2.4. Финансова задлъжнялост на база ПП

$$\PhiЗ = \frac{ПК}{ПНк} \quad (13)$$

Показва до каква степен паричните наличности (ПНк) могат да покрият задълженията (краткосрочни и дългосрочни) на предприятието.

2.5. Потенциал за разпределение на дивиденди

$$K_D = \frac{ПН_k}{D} \quad (14)$$

С този коефициент се определя степента на способност на предприятието да изплати реално дивиденди на акционерите (съдружниците) при наличие на печалба. Както е известно, възможно е предприятието да е реализирало значителна балансова печалба, но поради несъбрани вземания, увеличение на незавършеното производство или на запасите от продукция и др. да няма достатъчно паричен ресурс за изплащане на дивиденди. Коефициентът показва какъв доход носи на акционерите 1 лев от нетния ПП.

III. Показатели за оценка на ПП по срочност

Тази група показатели включва различни съотношения (коефициенти) между дългосрочните и краткосрочните парични постъпления и паричните плащания:

3.1. Съотношение между изходящите и входящите дългосрочни ПП:

$$K_{ПП^д} = \frac{ППл_д}{ППо_д} \quad (15a)$$

3.2. Съотношение между изходящите и входящите краткосрочни ПП:

$$K_{ПП^к} = \frac{ППл_к}{ППо_к} \quad (15б)$$

Съотношенията между дългосрочните парични постъпления и плащания и между краткосрочните парични постъпления и плащания дават възможност да се контролира спазването на изискването дълготрайните активи да не се финансират с краткосрочно привлечени средства.

3.3. Съотношение между дългосрочните и краткосрочните входящи ПП:

$$K_{ППо} = \frac{ППо_д}{ППо_к} \quad (15в)$$

3.4. Съотношение между дългосрочните и краткосрочните изходящи ПП:

$$K_{ППл} = \frac{ППл_д}{ППл_к} \quad (15г)$$

Чрез съотношението между дългосрочните и краткосрочни парични постъпления се установява каква част от постъпващите в предприятието парични средства са на разположение за срок, по-голям от една година, и каква част могат да се използват в рамките на отчетната година.

Съотношението между дългосрочните и краткосрочни парични плащания е предназначено за анализ на инвестиционна дейност (дълготрайни активи) и показва каква част отива за оперативната дейност на предприятието.

За определянето на показателите от втора и трета група са необходими данни от таблица 2, както и допълнителни данни, посочени в таблица 4.

Таблица 4

ПРИМЕРНА ТАБЛИЦА

за показателите за анализ на ПП, използвани за оценка на финансовото състояние

Базови показатели	Бюджет	Отчет	Разлика
а	1	2	3
<i>НЕТЕН ПП основна дейност</i>			
<i>ОБЩ НЕТЕН ПП</i>			
<i>Парична наличност в началото</i>			
<i>Парична наличност в края</i>			
Дългосрочни парични постъпления			
Дългосрочни парични плащания			
Краткосрочни парични постъпления			
Краткосрочни парични плащания			
Приходи от продажби			
АКТИВИ			
ПАСИВИ			
Краткосрочни задължения			
ИНВЕСТИЦИИ			
Дивидент			
ПОКАЗАТЕЛИ за анализ на ПП	Бюджет	Отчет	Разлика (в пунктове)
Ликвидност на ПП			
Рентабилност на ПП или норма на ПП			
Възвръщаемост на ПП			
Потенциал за самофинансиране			
Финансова задължнялост на база ПП			
Потенциал за разпределение на дивиденти			
Съотношение между дългосрочните парични плащания и постъпления			
Съотношение между краткосрочните парични плащания и постъпления			
Съотношение между дългосрочните и краткосрочните парични постъпления			
Съотношение между дългосрочните и краткосрочните парични плащания			

В заключение следва да се отбележи, че с настоящата статия се предлагат модели на бюджет за ПП и за бюджетен отчет на ПП, чрез които може да се подобри оперативният контрол върху паричните постъпления, паричните плащания и паричните наличности и да се задълбочи и разшири анализът на структурата, динамиката, ликвидността, използването и др. на ПП.

С разработените модели може да се обхване по-пълно генерирането и използването на ПП, да се отразят в по-голяма степен конкретните условия у нас, да се покаже мястото им в системата от бюджети, както и връзката между тях и отчета за ПП.

Библиографска справка:

1. Велчева, Й. и А. Петков. *Прогнозиране на паричния поток и контрол на ликвидността* – Русе: СНРБ, сп. 2, 1998 г. и други.
2. Грахам, М. *Счетоводство за несчетоводители или основи на счетоводството за мениджъри и учащи се. С., Кабри 2004, стр. 201;*
3. Дончев, Д. *Финансов анализ, Софттрейд, С., 2009, стр. 151;*
4. Йонкова, Б. *Управленско счетоводство, Ромина, С., 2006, стр. 223, 335;*
5. *МСС 7 Отчети за паричните потоци,*
6. *СС 7 – Отчети за паричните потоци*
7. Хонгрен, Ч., Дж. Фостер, Ш. Датар. *Управленческият учет, Питер, М., 2005, стр. 277;*

CASH FLOW: BUDGETING, REPORTING AND ANALYSIS

Assoc. Prof. Yordanka Velcheva, PhD
Certified Public Accountant
Registered Auditor

Key words:	Summary
Cash flows	<p><i>The article shows the attempt to implement a systematic approach to the study and control of cash flow. Developed simulation models for cash flow budget that includes its operational reporting and updating and budget statement of cash flows. The models can capture a full generation and use of cash flows to be reflected in more specific conditions in the country, to show their place in the system of budgets and the relationship between them and the cash flow statement. Indicators are proposed to broaden and deepen the analysis of cash flows.</i></p>
Budget	
Report	
Control	
Analysis	
Cash flow from investing activities	
Cash flows from financing activities	
Encashment of receivables	
Payment of obligations	
Net cash flow	
Cash	
Absolute liquidity	

ПРИЛОЖЕНИЕ:

Илюстративен пример за изготвяне на бюджет за III и бюджетен отчет на паричните потоци на стопанско предприятие (Примерните данни са за едно тримесечие).

Изпълняват се описаните по-горе процедури:

а) Въз основа на данни за приходите от продажби от бюджета за продажбите (по-точно въз основа на брутния оборот) и схемата за постъпленията от продажби се определят паричните постъпления, както следва:

Таблица 1

ПАРИЧНИ ПОСТЪПЛЕНИЯ ОТ КЛИЕНТИ (в лв.)

Показатели	По месеци				
	02	03	04	05	06
Нетни приходи от продажби	80000	88000	96800	106400	115200
Брутен оборот	96000	105600	116160	127680	138240
Парични постъпления за м. 04					
	10%	м. 02		9600	
	20%	м. 03		21120	
	70%	м. 04		81312	
			Общо:	112032	
Парични постъпления за м. 05					
	10%	м. 03		10560	
	20%	м. 04		23232	
	70%	м. 05		89376	
			Общо:	123168	
Парични постъпления за м. 06					
	10%	м. 04			11616
	20%	м. 05			25536
	70%	м. 06			96768
			Общо:		133920

Нетните приходи от продажби са взети от бюджета за продажбите. За получаване на брутния оборот тези стойности са увеличени с данъчната ставка (в случая с коефициент 1,2).

Въз основа на данните за доставките от бюджета за доставките и схемата за плащанията на доставчиците се определят паричните плащания (таблица 2).

Таблица 2

ПАРИЧНИ ПЛАЩАНИЯ НА ДОСТАВЧИЦИ

Показатели	По месеци				
	02	03	04	05	06
Доставка на материали (в м ²)	1050	1200	1238	1358	1478
Доставка на материали в лв. при цена 42 лв. за м ²	44100	50400	51996	57036	62076
За спомагателни материали	2375	2750	3050	3350	3650
Всичко за покупка на материали	46475	53150	55046	60386	65726
Доставни разходи, вкл. ДДС	55770	63780	66055,2	72463,2	78871,2
Парични плащания за м. 04					
	15%	м. 02			8365,5
	20%	м. 03			12756
	65%	м. 04			42935,88
			Общо	64057,38	
Парични плащания за м. 05					
	15%	м. 03			9567
	20%	м. 04			13211,04
	65%	м. 05			47101,08
			Общо	69879,12	
Парични плащания за м. 06					
	15%	м. 04			9908,28
	20%	м. 05			14492,64
	65%	м. 06			51266,28
				Общо	75667,20

Доставните разходи са получени като определените количества за доставка от основните материали са умножени по доставните цени и към тях са прибавени доставните разходи за спомагателните материали. За получаване на брутните доставни разходи изчислените доставни разходи са увеличени с данъчната ставка. Установените парични плащания към доставчиците представени в следващата таблица 6.

За изготвяне на бюджета за паричните потоци (табл. 3) се използват прогнозираните в парични постъпления от клиенти (табл. 1) и прогнозираните парични плащания на доставчици (табл. 2). Добавят се установените други парични постъпления и други парични плащания: за осигуровки, плащания към бюджета и други, посочени в зашрихованите клетки.

Таблица 3

БЮДЖЕТ НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ (в лв.)

Показатели		По месеци				
		01	02	03	04	05
<u>ПП от ОСНОВНА ДЕЙНОСТ</u>						
Оборот (фактурирани продажби)	бюджет	96000	105600	116160	127680	138240
	отчет		110000	120000		
<u>Постъпления от ОД</u>						
Постъпления от клиенти	бюджет			112032	123168	133920
	отчет			115000		
Други постъпления	бюджет			1000	2000	2000
	отчет			1000		
ДДС по продажбите	бюджет			17600	19360	21280
	отчет			18333		
ДДС за възстановяване	бюджет					
	отчет					
Всичко ППО от основна дейност	бюджет			113032	125168	135920
	отчет			116000		
<u>Плащания за ОД</u>						
Фактурирани доставки	бюджет	55770	63780	66055,2	72463,2	78871,2
	отчет		65000	72000		
Плащания на доставчиците	бюджет			64057	69879	75667
	отчет					
Плащания към персонала	бюджет			9150	10050	10950
	отчет					
Плащания към СО	бюджет			1556	1709	1853
	отчет			1700		
Плащания към бюджета	бюджет			2600	4600	
	отчет			2600		
Други плащания за ОД	бюджет			14300	16200	8750
	отчет			17000		
ДДС по покупките	бюджет			10630	11009	12077
	отчет			10833		
ДДС за внасяне	бюджет			6970	8350,8	9202,8
	отчет			7500		
Всичко ППЛ за основна дейност	бюджет			98633	110789	106423
	отчет			103800		
Нетен ПП от ОД	бюджет			14399	14379	29497
	отчет			12200		
<u>ПП от ИНВЕСТИЦИОННА ДЕЙНОСТ</u>						
<u>Постъпления от ИД</u>						
Постъпления, свързани с ДА	бюджет				10000	
	отчет					
Постъпления от дивиденди	бюджет					3000

	отчет					
	бюджет					2000
ДДС по продажбите	отчет					
	бюджет				20000	
ДДС за възстановяване	отчет					
	бюджет			0	30000	3000
<i>Всичко ППо от ИД</i>	отчет			0		
<u>Плащания за ИД</u>						
Покупка на дълготрайни активи – ДА	бюджет			100000		17500
	отчет			110000		
	бюджет				5000	
Други плащания за ИД	отчет					
	бюджет				20000	
ДДС покупки – начислено	отчет					
	бюджет					2000
ДДС за внасяне	отчет					
	бюджет			100000	5000	19500
<i>Всичко ППл за ИД</i>	отчет			110000		
	бюджет			-100000	25000	-16500
<i>Нетен ПП от ИД</i>	отчет			-110000		
<u>ПП от ФИНАНСОВА ДЕЙНОСТ</u>						
<u>Постъпления от ФД</u>						
Постъпления от предоставени заеми	бюджет			90000		
	отчет			95000		
	бюджет			90000		
<i>Всичко ППо от ФД</i>	отчет			95000	0	0
<u>ПЛАЩАНИЯ за ФД</u>						
	бюджет				2500	2500
Погасяване на заеми	отчет					
	бюджет				960	930
Плащане на лихви по заеми	отчет					
	бюджет				1000	1000
Плащания на задължения по лизингови договори	отчет					
	бюджет			0	4460	4430
<i>Всичко ППл за ФД</i>	отчет			0		
	бюджет			90000	-4460	-4430
<i>Нетен ПП от ФД</i>	отчет			95000		
	бюджет			4399	34919	8567
<i>Общ нетен паричен поток</i>	отчет			-2800		
ПАРИЧНА НАЛИЧНОСТ в началото на периода	бюджет			5000	2200	37119
	отчет			5000	2200	
ПАРИЧНА НАЛИЧНОСТ в края на периода	бюджет			9399	37119	45686
	отчет		5000	2200		

ДДС по продажбите се начислява върху приходите от продажби за предходния месец (например начисленият ДДС за м. април е получен като brutният оборот за м. март е разделен на 1,2 (120%), за да се получат

нетните приходи, които се умножават по 20%, т.е. 105 600 лв., разделени на 1,2 са 88 000 лв., които, умножени по 0,2 (20%), дават 17 600 лв.).

По аналогичен начин се изчислява ДДС по покупките – от brutните доставни разходи се определят нетните доставни разходи (с проценти над 100), върху които се начислява съответният ДДС.

За всеки месец се съпоставя начисленият ДДС за продажбите с този за покупките и така се установява ДДС за внасяне или възстановяване. В примера за трите месеца от ОД е налице ДДС за внасяне, което формира плащане (отрицателен ПП).

В конкретния пример е начислен и ДДС във връзка с придобиване и продажба на ДМА – ДДС за покупките – 20 000 лв. (върху покупна цена 100 000 лв.) и ДДС за продажбите в размер на 2 000 лв. (върху продажна цена 10 000 лв.). (В примера е прието, че възстановяването на ДДС става през следващия месец).

От бюджета за трудовите разходи се получават паричните плащания за персонала.

Паричните потоци от **инвестиционна дейност** се определят въз основа на бюджета за инвестициите и бюджета за финансовите приходи и разходи. Предвидена е покупка на оборудване на стойност 100 000 лв. през м. април и покупка на права на интелектуална собственост през м. юни на стойност 17 500 лв. Придобиването на транспортно средство през месец май не е свързано с изтичане на паричен поток през месеца, тъй като финансирането е чрез финансов лизинг. Предвидена е продажба на дългосрочни финансови активи на стойност 10 000 лв. Очаква се дивидент в размер на 3 000 лв. през м. юни от инвестиции в акционерно дружество.

Паричните потоци от **финансова дейност** се определят на база бюджета за капитала, финансиранията и бюджета за финансовите приходи и разходи. През м. април е получен паричен поток от банков заем (90 000 лв.), а през следващите два месеца се извършват плащания на главницата по заема и лизинга – за заема се изплаща главница по 2 500 лв. месечно, а за лизинга – по 1 000 лв. месечно. От бюджета за финансовите приходи и разходи са получени данни за лихвите – съответно 960 лв. за м. май и 930 лв. за м. юни.

(За опростяване на примера е прието, че начисляването на финансовите приходи и разходи съвпада с паричния поток, свързан с тях).

б). **Бюджетният отчет на паричните потоци** (таблица 4) се съставя чрез обобщаване на данните от бюджета за паричните потоци (вж. табл. 3). Паричните потоци са представени по дейности и конкретни видове съобразно структурата на отчета за паричните потоци. Нетният паричен поток от оперативна дейност е 56 685 лв. и е равен на сумата от НПП за трите месеца (13 884 лв. + 13 945 лв. + 28 856 лв.). Същата проверка може да се направи за НПП от инвестиционна дейност (91 500 лв. = - 100 000 лв. + 5 000 лв. + 3 500 лв.) и от финансова дейност (81 110 лв. = 90 000 лв. - 4 460 лв. - 4 430 лв.). Общият НПП е равен на НПП за трите месеца, а паричната наличност в края на периода в двата бюджета е 51 295,40 лв.

Таблица 4

БЮДЖЕТЕН ОТЧЕТ НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ (СТАТИЧЕН)

Наименование на паричните потоци	Постъпления	Плащания	Нетен поток
а	1	2	3
А. Парични потоци от основна дейност			
Парични потоци, свързани с търговски контрагенти	369120	211193	157927
Парични потоци, свързани с трудови възнаграждения	0	35268	-35268
Платени и възстановени данъци от печалбата	0	4600	-4600
Други парични потоци от основна дейност	5000	66373,6	-61373,6
<i>Всичко парични потоци от основна дейност (А)</i>	<i>374120</i>	<i>317434,6</i>	<i>56685,4</i>
Б. Парични потоци от инвестиционна дейност			
Парични потоци, свързани с дълготрайни активи	10000	117500	-107500
Парични потоци, свързани с лихви, комисионни, дивиденди и други подобни	3000	0	3000
Други парични потоци от инвестиционна дейност	20000	7000	13000
<i>Всичко парични потоци от инвестиционна дейност (Б)</i>	<i>33000</i>	<i>124500</i>	<i>-91500</i>
В. Парични потоци от финансова дейност			
Парични потоци, свързани с получени или предоставени заеми	90000	5000	85000
Парични потоци от лихви, комисионни, дивиденди и други подобни		1890	-1890
Други парични потоци от финансова дейност			
<i>Всичко парични потоци от финансова дейност (В)</i>	<i>90000</i>	<i>8890</i>	<i>81110</i>
Г. Изменение на паричните средства през периода (А+Б+В)	497120	450824,6	46295,4
Д. Парични средства в началото на периода	5000		
Е. Парични средства в края на периода			51295,4

Статичният бюджетен отчет на ПП е предназначен за съпоставка с отчета на ПП и затова е целесъобразно да се разработва за същите периоди, за които предприятието съставя отчети за ПП (в примера е разработен за тримесечие).

Динамичният бюджетен отчет на ПП се съставя ежемесечно по данни от бюджета за ПП. Паричната наличност се актуализира на база отчетните данни за предходния месец. В примера (вж. таблица 5) е разработен динамичен бюджет на ПП) по данни от изпълнението на бюджета за ПП за месец април (данните са обобщени от табл. 3 – за м. април). Паричната наличност в края на месеца е: по бюджет – 9 399 лв., а по отчет – 2 200 лв. Изчислени са и показатели за анализ на

отклоненията между отчетните и бюджетните данни и показатели за динамиката на ПП от различните дейности.

Таблица 5

БЮДЖЕТЕН ОТЧЕТ НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ (ДИНАМИЧЕН)

Наименование на паричните потоци	Текущ период - БЮДЖЕТ			Текущ период - ОТЧЕТ			РАЗЛИКА в ПП	Показател динамика (в %)
	Постъпления	Плащания	Нетен поток	Постъпления	Плащания	Нетен поток		
а	1	2	3	4	5	6	6	
А. Парични потоци от основна дейност								
Парични потоци, свързани с търговски контрагенти	112032	64057	47975	115000	65000	50000	2025	104,22%
Парични потоци, свързани с трудови възнаграждения	0	10706	-10706	0	11700	-11700	-994	-109,28%
Платени и възстановени данъци от печалбата	0	2600	-2600	0	2600	-2600	0	100%
Други парични потоци от основна дейност	1000	21270	-20270	1000	24500	-23500,0	-3230	-115,93%
<i>Всичко ПП от ОД (А)</i>	<i>113032</i>	<i>98633</i>	<i>14399</i>	<i>116000</i>	<i>103800</i>	<i>12200</i>	<i>-2199</i>	<i>84,73%</i>
Б. Парични потоци от инвестиционна дейност)								
Парични потоци, свързани с дълготрайни активи	0	100000	-100000	0	110000	-110000	-10000	-110%
<i>Всичко ПП от ИД (Б)</i>	<i>0</i>	<i>100000</i>	<i>-100000</i>	<i>0</i>	<i>110000</i>	<i>-110000</i>	<i>-10000</i>	<i>-110%</i>
В. Парични потоци от финансова дейност								
Парични потоци, свързани с получени или предоставени заеми	90000	0	90000	95000	0	95000	5000	105,55%
<i>Всичко ПП от ФД (В)</i>	<i>90000</i>	<i>0</i>	<i>90000</i>	<i>95000</i>	<i>0</i>	<i>95000</i>	<i>5000</i>	<i>105,55%</i>
Г. Изменение на паричните средства през периода (А+Б+В)			4399				-2800	-163,65%
Д. Парични средства в началото на периода			5000				5000	100%
Е. Парични средства в края на периода			9399				2200	23,41%

Въз основа на данните от примерния бюджетен отчет на ПП за месец април са изчислени показатели за структурата на паричните постъпления и паричните

плащания и е установена структурата на общия нетен ПП (таблица 6), като се използвани формули 5-8 и табл. 3 от основния текст (вж. таблица 6).

Таблица 6

ТАБЛИЦА ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПОКАЗАТЕЛИТЕ ЗА СТРУКТУРАТА НА ПП

ПОКАЗАТЕЛИ	БЮДЖЕТ	%	ОТЧЕТ	%	РАЗЛИКА (в процентни пунктове)
а	1	2	3	4	5
Входящи ПП					
Основна	113032	55,67%	116000	54,98%	-0,70%
Инвестиционна	0	0,00%	0	0,00%	0,00%
Финансова	90000	44,33%	95000	45,02%	0,70%
Общо:	203032	100,00%	211000	100,00%	0,00%
Изходящи ПП					
Основна	98633	49,66%	103800	48,55%	-1,11%
Инвестиционна	100000	50,34%	110000	51,45%	1,11%
Финансова	0	0,00%	0	0,00%	0,00%
Общо:	198633	100,00%	213800	100,00%	0,00%
Нетен ПП	БЮДЖЕТ		ОТЧЕТ	Разлика	Структурен %
Основна	14399		12200	-2199	30,55%
Инвестиционна	-100000		-110000	-10000,00	138,91%
Финансова	90000		95000	5000,00	-69,45%
Общо:	4399		-2800	-7199,00	100,00%